

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΘΥΣΙΑΣ ΤΟΥ ΑΒΡΑΑΜ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΣΙΝΑ

Εἰς τὸ Ἱερὸν Βῆμα τοῦ Καθολικοῦ τῆς ἁγ. Αἰκατερίνης τῆς Μονῆς τοῦ Σινᾶ διασφύζεται μεγάλη τοιχογραφία, παριστῶσα τὴν *Θυσίαν τοῦ Ἀβραάμ* (πίν. I). Αὕτη εἶναι μοναδικὸν λείψανον τῆς ἀρχαίας τοιχογραφήσεως τῆς ἰουστινιανείου Βασιλικῆς, τὴν ἀψίδα τῆς ὁποίας καταλαμβάνει τὸ περίφημον μωσαϊκὸν τῆς Μεταμορφώσεως περιβαλλόμενον ἀπὸ ἐγκόλπια τῶν Ἀποστόλων καὶ Προφητῶν¹.

Τὸ θέμα τῆς Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ ἀνήκει, ὡς γνωστόν, εἰς τὸν ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἰλημμένον συμβολικὸν κύκλον, τὸν ἐνέχοντα τὴν ἔννοιαν τῆς σωτηρίας ἀπὸ τοῦ θανάτου, διὸ εἰκονίζεται συχνὰ εἰς τὴν ἐπιτύμβιον τέχνην τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων (Κατακόμβας Ρώμης, Σαρκοφάγους, Μουσουλῆα Ἀλεξανδρείας).

Ἄφ' ἑτέρου ὁ Ἰσαὰκ θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς ὡς πρότυπον τοῦ Χριστοῦ ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (Γαλατ. 3, 16), ἡ δὲ θυσία αὐτοῦ ἀλληγορεῖ τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θυσίαν τοῦ Χριστοῦ. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν δὲ αὐτὴν περιλαμβάνεται ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ εἰς τὰ θέματα λειτουργικοῦ συμβολισμοῦ τοῦ Ἱ. Βήματος τῶν Ἐκκλησιῶν, συμβολίζουσα τὴν αἱματηρὰν θυσίαν τοῦ σταυροῦ καὶ συγχρόνως εἶναι εἰκὼν τῆς ἀναιμάκτου εὐχαριστιακῆς θυσίας τοῦ Ἄμνου, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνανεώνεται ἡ θυσία τοῦ σταυροῦ. Ἄριστα δείγματα ἔχομεν, τοῦ μὲν συμβολισμοῦ τῆς αἱματηρᾶς θυσίας τὸ μωσαϊκὸν τοῦ ἁγ. Βιταλίου τῆς Ραβέννης, ἔνθα εἰκονίζεται ἡ στιγμή τῆς θυσίας τοῦ Ἰσαὰκ, τῆς δὲ εὐχαριστιακῆς εἰς τὸ μωσαϊκὸν τοῦ ἁγ. Ἀπολλιναρίου in Classe, ὅπου ὁ Ἰσαὰκ ὀδηγεῖται εἰς τὴν ἁγ. Τράπεζαν ὑπὸ τοῦ Ἀβραάμ, ἔνθα ὡς ἀρχιερεὺς παρίσταται ὁ Μελχισεδέκ, ὁ κατὰ τὴν Γραφήν «ἀρχιερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα».

Ἡ τοιχογραφία τῆς Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ εἰς τὸ Ἱ. Βῆμα τοῦ Καθολικοῦ τοῦ Σινᾶ εὐρίσκεται χαμηλὰ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ πεσσοῦ τῆς ἀψίδος, ἐξωγραφημένη ἐπὶ τῆς ὀρθομαρμαρώσεως, διατηρεῖται δὲ οὐχὶ εἰς καλὴν κατάστασιν.

Παρίσταται ἡ κυρία σκηνὴ τῆς θυσίας. Ὁ Ἀβραάμ ὄρθιος, μὲ ταχεῖαν κίνησιν πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἀποστρέφων τὸ πρόσωπον εἶναι ἔτοιμος νὰ βυθίσῃ τὴν μάχαιραν εἰς τὴν ὠμοπλάτην τοῦ Ἰσαὰκ, ἐνῶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τὸν συγκρα-

¹ G. SOTIRIOU, Τὸ Μωσαϊκὸν τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς Σινᾶ, ἐν Atti dello VIII Congresso intern. di Studi bizantini (Palermo 1951) Roma 1953, II σ. 246 κ. ἑ.

τεῖ ἀπὸ τὴν κόμην. Εἶναι ἐνδεδυμένος χιτῶνα καὶ πολύπτυχον ἱμάτιον, ἐξ ὧν δὲν διασώζονται παρὰ τὰ ἰσχυρὰ μαῦρα περιγράμματα καὶ αἱ λεπταὶ γραμμαὶ τῶν πτυχῶν. Τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἀβραὰμ περιβάλλει φωτοστέφανος· ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου διακρίνονται ἀμυδρῶς τὰ ἐρυθρὰ διαγράμματα καὶ οἱ μεγάλοι ὀφθαλμοί, μὲ τὸ βλέμμα ἔντονον, ἐστραμμένον πλαγίως καὶ ἄνω. Ἐπίσης ἀπὸ τὴν μακρὰν κόμην καὶ τὸ γένειον σώζονται μόνον τὰ διαγράμματα. Ἀριστερὰ τῆς κεφαλῆς ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή στυληδὸν ΑΒΡΑΑΜ.

Οἱ πόδες τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τὸ κάτωθεν αὐτῶν τμήμα τῆς τοιχογραφίας εἶναι ἐφθαρμένα καὶ δυσδιάκριτα.

Ὁ μικρὸς Ἰσαὰκ εἰκονίζεται ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου κάμπτων τὰ γόνατα καὶ ἔχων τὰς χεῖρας δεδεμένας ὀπισθεν· φορεῖ μακρὸν χειριδωτὸν χιτῶνα ἐρυθροῦ χρώματος μετὰ κιτρίνων κυκλικῶν στιγμάτων. Σχηματικῶς ἀπλοποιημένα ἰσχυρὰ διαγράμματα διαγράφουν τὸ σῶμα, τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου καὶ τοὺς μεγάλους ζωηροὺς ὀφθαλμούς.

Τὸ θυσιαστήριον, κυβικοῦ σχήματος, καλύπτεται εἰς τὰς κατακορύφους πλευρὰς δι' ἐρυθροῦ ὑφάσματος μὲ κιτρίνας πτυχάς. Μέγας ἰσοσκελῆς μέλας ἴσταυρος ἐντὸς ὀρθογωνίου, εἰς τὴν πρόσοψιν τοῦ ἐρυθροῦ καλύμματος, δηλοῖ ὅτι πρόκειται περὶ χριστιανικῆς ἀγίας Τραπέζης. Αὕτη στηρίζεται ἐπὶ ὑψηλοῦ βάθρου μετὰ γλυφῶν, τὸ ὁποῖον μιμεῖται μαρμαρίνην βᾶσιν ἐθνικοῦ ἢ χριστιανικοῦ θυσιαστηρίου.

Δεξιὰ τοῦ Ἰσαὰκ, ὑψηλά, διακρίνονται αἱ φλόγες τῆς πυρᾶς, ἀριστερὰ δὲ αὐτοῦ εἰκονίζεται ἡ δέσμη τῶν ξύλων ἐν εἴδει ἐρυθρῶν γραμμῶν δεδεμένων εἰς τὸ μέσον.

Ἀριστερὰ τοῦ Ἀβραὰμ σχηματικὸν δένδρον ἀντιπροσωπεύει τὸ τοπίον, ὑψηλὰ δὲ εἰς τὴν δεξιὰν γωνίαν εἰκονίζεται διὰ λευκοῦ, ὑποπρασίνου καὶ μελανοῦ χρώματος τὸ τόξον τοῦ Οὐρανοῦ, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου κατέρχονται ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ ἀκτίνες λευκαὶ καὶ ἐρυθραὶ, δηλωτικαὶ τῆς θείας ἐνεργείας. Τὸ βάθος κοσμοῦν μεγάλοι ἀστέρες (βλ. παρὲνθ. πίνακα).

Ἡ ἀπλὴ καὶ μεγαλειώδης αὐτὴ παράστασις τῆς Θυσίας τοῦ Ἀβραὰμ μαρτυρεῖ τὴν ἀρχαιότητα τῆς τοιχογραφίας, ὅπως καὶ ἡ τεχνοτροπία, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

Αἱ λεπτομέρειαι τῆς εἰκονογραφίας εἰς τὰς στάσεις τῶν δύο προσώπων καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτῶν, εἰς τὴν μορφὴν τοῦ θυσιαστηρίου καὶ τοῦ δένδρου παρουσιάζουν κοινὰ τινα σημεῖα πρὸς ἄλλα παλαιοχριστιανικὰ μνημεῖα ἀλλὰ καὶ ἀσυνήθεις τινὰς παραλλαγάς.

Εἰς τὴν χειρονομίαν τοῦ Ἀβραὰμ παρατηρεῖται διαφορὰ ἀπὸ τὰ μνημεῖα τῆς Ρώμης. Εἰς τὰς τοιχογραφίας τῶν κατακομβῶν¹ καθὼς καὶ εἰς πλείστας σαρκοφάγους τῆς Ρώμης² καὶ τὸ μωσαϊκὸν τοῦ ἀγίου Βιταλίου τῆς Ραβέννης³ ὁ Ἀβραὰμ εἰκονίζεται μὲ τὴν δεξιὰν χεῖρα ὑψηλά, κρατοῦσαν τὴν μάχαιραν μακρὰν τοῦ Ἰσαὰκ, ἐνῶ τὴν ἀριστερὰν ἐπιθέτει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ παιδίου.

1 J. WILPERT, Die Katakomben Roms, Freiburg 1903, σ. 350 κ.έ., πίν. 73, 188, 196, 208.

Kunst, Berlin 1913, εἰκ. 90, 96, πίν. VII, VIII.

2 O. WULF, Altchristliche und byzantinische

3 CH. DIEHL, Manuel d'art byzantin, Paris 1925, εἰκ. 103.

Ἡ τοιχογραφία τοῦ Σινᾶ, πλέον δραματική καὶ ρεαλιστική, συγγενεῦει περισσότερο πρὸς τὴν περιγραφὴν τῆς εἰκόνας τῆς Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ ὑπὸ τοῦ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, ἔχουσαν οὕτω:

Πρόκειται ὁ Ἰσαὰκ τῷ πατρὶ παρ' αὐτῷ τῷ θυσιαστηρίῳ ὀκλάσας ἐπὶ γόνυ καὶ περιηγμένας ἔχων εἰς τοῦπίσω τὰς χεῖρας· ὁ δὲ ἐπιβεβηκὼς κατόπιν τῷ πόδε τῆς ἀγκύλης καὶ τῇ λαιᾷ χειρὶ τὴν κόμην τοῦ παιδὸς πρὸς ἑαυτὸν ἀνακλάσας ἐπικύπτει τῷ προσώπῳ ἔλεινῶς πρὸς αὐτὸν ἀναβλέποντι, καὶ τὴν δεξιὰν καθωπλισμένην τῷ ξίφει πρὸς τὴν σφαγὴν κατευθύνει καὶ ἄπτεται ἤδη τοῦ σώματος ἢ τοῦ ξίφους ἀκμὴ καὶ τότε αὐτῷ γίνεται θεόθεν φωνὴ τὸ ἔργον κωλύουσα (MIGNE, E. Π. τ. XLVI, στ. 572).

Πρὸς τὴν περιγραφὴν αὐτὴν σύμφωνος εἶναι πλὴν τῶν στάσεων τῶν δύο προσώπων καὶ ἡ ἀπεικόνισις τῆς θείας ἐνεργείας ὡς φωνῆς ὑπὸ μορφὴν ἀκτίνων καὶ οὐχὶ ὅπως εἰς τὰ μνημεῖα τῆς Ρώμης διὰ τῆς παραστάσεως τῆς χειρὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἀργότερον τοῦ Ἀγγέλου. Διαφέρει δὲ μόνον ἐκ τῆς ἀνωτέρω περιγραφῆς τοῦ Γρηγορίου Νύσσης ἢ λεπτομέρεια, καθ' ἣν ὁ Ἀβραάμ, ἀντὶ νὰ ἐπικύπτῃ πρὸς τὸν Ἰσαὰκ, στρέφει τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν ἀντίθετον κατεύθυνσιν. Ὁμοία στροφή τῆς κεφαλῆς παρατηρεῖται συχνότατα εἰς τὰ παλαιοχριστιανικὰ μνημεῖα καὶ ἐπεκράτησε καὶ εἰς τὴν μεταγενεστέραν εἰκονογραφίαν, πανταχοῦ ὅμως ἐν συσχετίσει πρὸς τὴν ἀπεικόνισιν τῆς χειρὸς τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ Ἀγγέλου πρὸς τὸν ὁποῖον ἀτενίζει ὁ Ἀβραάμ. Ἡ ἀντίθετος ἐνταῦθα πρὸς τὴν παράστασιν τοῦ Οὐρανοῦ στροφή τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀβραάμ εἶναι μοναδικὸν παράδειγμα, καθ' ὅσον γνωρίζομεν.

Ὁ Ἰσαὰκ εἰς τὰ ἀρχαιότερα μνημεῖα τοῦ ἑλληνοβυζαντινοῦ συρο-αἰγυπτιακοῦ κύκλου παρίσταται γυμνός, ὅπως εἰς τὴν περίφημον ἐξ ἐλεφαντοστοῦ πυξίδα τοῦ Βερολίνου¹. Εἰς τὴν ἡμετέραν τοιχογραφίαν τὸναντίον ἔκδηλος εἶναι ὁ ἀνατολικὸς χαρακτήρ εἰς τὴν ὀκλαδὸν στάσιν τοῦ Ἰσαὰκ, εἰς τὸ μακρὸν χειριδωτὸν ἔνδυμα αὐτοῦ μὲ τὰς διακοσμήσεις καὶ εἰς τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου του.

Μὲ ἀνατολικά μνημεῖα συνδέεται καὶ ἡ σχηματικὴ μορφή τοῦ δένδρου, ἣτις εἶναι ὁμοία εἰς τὴν μικρογραφίαν τῆς Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ τοῦ Εὐαγγελίου Ἐτσιμιατσί².

Τὸ κυβικὸν σχῆμα τοῦ θυσιαστηρίου, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου γονατίζει ὁ Ἰσαὰκ, ὁμοιάζει πρὸς τὸ τοῦ μωσαϊκοῦ τοῦ ἀγ. Βιταλίου τῆς Ραβέννης, ἀλλ' εἰς τὴν σιναϊτικὴν τοιχογραφίαν ἢ παράστασις τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τοῦ καλύμματος καθιστᾷ τὸν συμβολισμὸν τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ ἐμφανέστερον.

Ἀντιθέτως πρὸς τὴν δραματικὴν παραστατικὴν τῆς πράξεως τῆς θυσίας, ἢ πυρὰ καὶ ἡ δέσμη τῶν ξύλων αἰωρούμεναι εἰς τὸ βάθος, ἑκατέρωθεν τοῦ Ἰσαὰκ, εἰκονίζονται ὅλως συμβατικῶς.

Ἡ παράστασις τῆς Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ, κρᾶμα ρεαλισμοῦ καὶ συμβολικῆς ἀφαιρέσεως, συνδέει τὴν τοιχογραφίαν πρὸς τὸν ἀνατολικὸν συρο-παλαιστινακὸν κύκλον, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκουν καὶ τὰ μωσαϊκὰ τῆς ἀψίδος τοῦ Καθολικοῦ.

Ἀνάλογος ἰδίως πρὸς τὸ μωσαϊκὸν τῆς Μεταμορφώσεως εἶναι ἡ ὅλη ἀντί-

1 ο. WULFF, ἔ. ἀ. σ. 186, εἰκ. 183.

Das Etschmiazin - Evangeliar, Wien 1891, πίν. IV.

2 J. STRZYGOWSKI, Byzantinische Denkmäler, I,

ληψις τῆς τέχνης τῆς τοιχογραφίας, ὡς καὶ αἱ τεχνοτροπικαὶ αὐτῆς λεπτομέρειαι. Ὅπως εἰς τὸ μωσαϊκὸν τῆς Μεταμορφώσεως οὕτω καὶ εἰς τὴν σκηὴν τῆς Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ οὐδεμία ὑπάρχει δήλωσις χώρου, ἐνῶ τὰ πρόσωπα εἰς ἀμφοτέρας τὰς σκηὰς ἀποδίδονται ρεαλιστικὰ μὲ ἔντονον παραστατικὴν κινήσεων.

Συγγένεια ὕφους παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν δύο παραστάσεων. Αἱ ὑψηλαὶ ἀναλογίαι καὶ ὁ ὄγκος τοῦ σώματος τοῦ Ἀβραάμ, τὸ ἐπίμηκες λεπτὸν σχῆμα τῆς κεφαλῆς του καὶ ὁ ἰσχυρὸς τονισμὸς τῶν ὀφθαλμῶν χαρακτηρίζουν καὶ τὴν διάπλασιν τῶν τριῶν Ἀποστόλων τῆς Μεταμορφώσεως¹. Ἐπίσης πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸ μωσαϊκὸν παρουσιάζει ἡ καμπύλη φορὰ τῶν σχηματικῶς ἀπλοποιημένων ἰσχυρῶν περιγραμμάτων τῶν δύο παραστάσεων καὶ ἡ ἀδρὰ διαγραφὴ τῶν μελῶν τοῦ Ἰσαάκ, μόνον δὲ αἱ πυκναὶ γραμμαὶ τῆς πτυχώσεως τοῦ χιτῶνος καὶ τοῦ ἱματίου τοῦ Ἀβραάμ δεικνύουν μεγαλυτέραν λεπτότητα καὶ εὐλυγισίαν, ὀφειλομένην εἰς τὴν πλέον ἐλευθέραν τεχνικὴν τῆς τοιχογραφίας.

Συμφώνως πρὸς τ' ἀνωτέρω ἢ τοιχογραφία τῆς Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ εἰς τὸ Ἰ. Βῆμα τοῦ ναοῦ τοῦ Σινᾶ δύναται μετὰ τινος βεβαιότητος νὰ θεωρηθῆ σύγχρονος τοῦ μωσαϊκοῦ τῆς ἀψίδος, ἀνήκουσα εἰς τὸν αὐτὸν συρο-παλαιστινιακὸν κύκλον τέχνης τοῦ βου αἰῶνος.

ΜΑΡΙΑ Γ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

¹ G. SOTIRIOU, ἔ. ἀ. πίν. 4 καὶ 5.

Ἡ θυσία τοῦ Ἀβραάμ.
Τοιχογραφία τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς Σινᾶ.